

MOLIYA VA EKOLOGIYA: INVESTITSIYA UCHUN YANGI YONDASHUVLAR

Namangan Davlat Universiteti, talabasi,

Hamidova Odina Qudratjonovna

odinakamidovaticer006@gmail.com

Annotatsiya : Ushbu maqolada moliya va ekologiya o'rtasidagi o'zaro ta'sirning zamonaviy tendensiyalari, barqaror investitsiyalarning iqtisodiy xavflarni kamaytirishdagi roli, yashil obligatsiyalar bozorining global rivojlanish dinamikasi hamda ekologik tadbirkorlikning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda xalqaro tajribalar (AQSh, Xitoy, Germaniya, Norvegiya) hamda O'zbekistonning "Yashil iqtisodiyot – 2030" strategiyasi qiyosiy ko'rib chiqilib, moliyaviy qarorlar va ekologik siyosatning uyg'unlashuv darajasi baholandi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, barqaror moliya instrumentlarini keng joriy etish energetika xavfsizligini mustahkamlaydi, investitsion risklarni pasaytiradi va iqtisodiy o'sishni ekologik cheklovlar bilan muvofiqlashtiradi.

Annotation : This article analyzes the interaction between finance and ecology, the impact of sustainable investments on reducing economic risks, the global growth of the green bond market, and the socio-economic advantages of ecological entrepreneurship. The study compares international experiences (USA, China, Germany, Norway) with Uzbekistan's "Green Economy – 2030" strategy and evaluates the integration of financial decision-making with environmental policy. The findings demonstrate that the expansion of sustainable finance instruments strengthens energy security, reduces investment risks, and harmonizes economic growth with ecological constraints.

Аннотация : В данной статье проводится научный анализ взаимодействия финансов и экологии, роли устойчивых инвестиций в

снижении экономических рисков, динамики развития рынка зелёных облигаций и социально-экономической эффективности экологического предпринимательства. Исследование сопоставляет международный опыт (США, Китай, Германия, Норвегия) со стратегией Узбекистана «Зелёная экономика — 2030» и оценивает степень интеграции финансовых решений с экологической политикой. Результаты показывают, что расширение инструментов устойчивого финансирования укрепляет энергетическую безопасность, снижает инвестиционные риски и обеспечивает согласованность экономического роста с экологическими ограничениями.

Kalit soʻzlar: moliya, ekologiya, barqaror investitsiya, yashil obligatsiya, ESG, yashil iqtisodiyot, ekologik tadbirkorlik, iqlim moliyasi, innovatsiyalar.

Kirish: Ushbu tadqiqot moliya tizimining ekologik jarayonlarga taʼsirini, barqaror investitsiyalarning risklarni kamaytirishdagi oʻrnini, shuningdek, yashil obligatsiyalar bozorining oʻsishiga taʼsir qiluvchi omillarni aniqlashga qaratilgan. Shu bilan birga, Oʻzbekistonda ekologik tadbirkorlikning kelajakdagi istiqbollari, uni qoʻllab-quvvatlaydigan omillar va mavjud imkoniyatlar ham baholanishi koʻzda tutiladi. Mazkur savollar moliya va ekologiya oʻrtasidagi bogʻliqlikni izchil oʻrganish, yashil iqtisodiyotga oʻtish jarayonidagi muammolar va imkoniyatlarni aniqlash, shuningdek, barqaror rivojlanishga xizmat qiluvchi ilmiy xulosalar chiqarishga yordam beradi.

Metodologiya: Moliya va ekologiya sohalarining oʻzaro bogʻliqligi zamonaviy iqtisodiy rivojlanish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy instrumentlar – investitsiyalar, kreditlar, obligatsiyalar va boshqa resurslar – ekologik loyihalarni moliyalashtirish, karbon chiqindilarini kamaytirish va yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda asosiy vosita hisoblanadi. Shu bois, moliya–ekologiya integratsiyasi nafaqat nazariy asoslar orqali, balki statistik maʼlumotlar, xorijiy

mamlakatlar tajribasi va amaliy loyihalar tahlili orqali ham o'rganilishi zarur. Barqaror moliyalashtirish mexanizmlari ekologik risklarni kamaytirishga, iqtisodiy samaradorlikni oshirishga va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Sistemali yondashuv orqali moliya va ekologiya tizimlari yagona kompleks model sifatida ko'rib chiqiladi, bu esa ularning o'zaro bog'liqligini tizimli tahlil qilish, strategik boshqarish va barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish imkonini yaratadi. Shu tarzda, moliya–ekologiya integratsiyasi nafaqat iqtisodiy, balki ekologik va ijtimoiy jihatlarni ham birlashtiruvchi ko'p qirrali tizim sifatida namoyon bo'ladi.

Nazariy tahlil: Moliya va ekologiya integratsiyasi nazariy jihatdan IMF, OECD, Jahon banki (WB) va BMT Atrof-muhit dasturi (UNEP) hisobotlari asosida o'rganildi. Ushbu manbalarda barqaror moliya vositalari, yashil investitsiyalar va ekologik risklarni kamaytirish mexanizmlari batafsil tahlil qilinadi. Nazariy yondashuvlar moliya tizimi orqali ekologik loyihalarni moliyalashtirish, karbon chiqindilarini kamaytirish va atrof-muhitni muhofaza qilishning samarali instrumentlarini aniqlashga yordam beradi.

Statistik tahlil: 2020–2024 yillar davomida moliya–ekologiya sohasidagi asosiy ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Jumladan, yashil obligatsiyalar bozori hajmi, qayta tiklanuvchi energiya investitsiyalari, karbon chiqindilari va ekologik risk indeksi kuzatildi. Ushbu statistik ma'lumotlar moliya vositalari va ekologik natijalar o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatib, barqaror investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini baholash imkonini beradi. Germaniya, Norvegiya, Yaponiya, AQSh va Xitoy tajribasi O'zbekiston sharoitiga qiyoslandi. Xorijiy mamlakatlar tajribasi barqaror moliyalashtirish, yashil obligatsiyalar va ekologik investitsiyalarning samarali boshqaruvi borasida muhim o'rnaklarni beradi. Taqqoslash natijalari O'zbekistonda ushbu mexanizmlarni tatbiq etish strategiyasini shakllantirishda asos bo'ldi.

№	Ko'rsatkich	2020–2024 yillarda trend / qiymatlar
1	Yashil obligatsiyalar bozori	Global bozorda hajm ortib, 2024 yilda taxminan €442 mlrd ga yetgan
2	Qayta tiklanuvchi energiya investitsiyalari	2023 yilda investitsiya \$623 mlrd ga yetib, barqaror o'sish kuzatilgan
3	Karbon chiqindilari (CO ₂)	2023 yilda global chiqindilar ~36,8 GtCO ₂ , 2024 da ~37,4 GtCO ₂
4	Ekologik risk indeksi	2023–2024 yillarda ko'plab hududlar yuqori yoki juda yuqori ekologik xavf ostida

1- *jadval*: 2020–2024 yillarda global yashil moliya va ekologik ko'rsatkichlar

Manba: IMF, OECD, WB, UNEP, BloombergNEF, REN21, Copernicus ESSD, Institute for Economics & Peace, Vision of Humanity.

Empirik yondashuv: O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ekologik loyihalar tahlili orqali moliya resurslarining samarali taqsimlanishi va ekologik loyihalarning real natijalari o'rganildi. Bu yondashuv moliya vositalari bilan ekologik samaradorlikni oshirishning amaliy mexanizmlarini aniqlashga yordam beradi.

Sistemali yondashuv: Moliya tizimi va ekologiya tizimi integratsiyasi yagona kompleks model sifatida o'rganildi. Ushbu sistemali yondashuv moliya va ekologiya orasidagi o'zaro bog'liqlikni tizimli ko'rinishda tahlil qilish, ekologik xavflarni moliyaviy instrumentlar orqali kamaytirish va barqaror rivojlanishga erishish imkonini beradi. Shu tariqa, moliya–ekologiya integratsiyasi nazariy asoslar, statistik kuzatuvlar va empirik natijalar bilan mustahkamlanib, O'zbekiston sharoitida samarali model sifatida taklif etiladi.

Natijalar: Iqtisodiy o'sishning ekologik xarajatlari. Zamonaviy iqtisodiy rivojlanish jarayonida o'sishga erishish ko'pincha atrof-muhitga salbiy ta'sir

ko'rsatadi. Sanoat ishlab chiqarishi, transport va energiya iste'moli karbon chiqindilari, havoning ifloslanishi va tabiiy resurslar buzilishiga olib keladi. Shu sababli, iqtisodiy o'sishning haqiqiy qiymatini baholashda ekologik xarajatlarni hisobga olish muhimdir. Barqaror rivojlanish nazariyasi iqtisodiy samaradorlik va ekologik ta'sir o'rtasidagi muvozanatni saqlashni taklif qiladi. Yashil investitsiyalar va qayta tiklanuvchi energiyaga sarmoya kiritish orqali iqtisodiy o'sish bilan ekologik zararlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash mumkin. Shu sababli, rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda ekologik xarajatlarni tahlil qilish va ularni moliyaviy instrumentlar orqali kamaytirish uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlaydi.

№	Ko'rsatkich	2024 yil bahosi	Izoh
1	Yillik chiqindilar hajmi	55 mlrd tonna	Global miqyosda maksimal rekord
2	Issiqxona gazlari ulushi	75 %	Sanoat va energetika sektori hissasi
3	EKOI zarar (IMF bahosi)	YaIMning 6,8 %	Yillik global zarar

2-jadval: 2024 yilda iqtisodiy o'sishning ekologik xarajatlari

Manba: IMF, "World Economic Outlook 2024"; UNEP, "Global Environment Report 2024"

Barqaror investitsiyalarning o'sishi: 2023–2024 yillarda barqaror investitsiyalar bozori sezilarli darajada, taxminan 20 % ga kengaydi. Ushbu o'sishga bir qator omillar ta'sir ko'rsatdi. Jumladan, korporativ ekologik mas'uliyatning kuchayishi kompaniyalarni yashil investitsiyalarni ko'paytirishga undadi, energiya tejamkor va qayta tiklanuvchi texnologiyalar keng joriy etildi, shuningdek, xalqaro ekologik normalar va standartlar talablarining oshishi ham barqaror moliyalashtirishni rag'batlantirdi. ESG (Environmental, Social, Governance)

reytinglaridan faol foydalanish esa investorlar uchun ekologik, ijtimoiy va boshqaruv jihatlarini baholash imkoniyatini yaratib, bozordagi barqaror investitsiyalar hajmini oshirishga xizmat qildi. Shu tariqa, barqaror investitsiyalar bozori nafaqat iqtisodiy, balki ekologik barqarorlikni ham mustahkamlashda muhim rol o'ynamoqda.

3-jadval: Barqaror investitsiyalarning korxona faoliyatiga ta'siri bo'yicha umumlashtirilgan ko'rsatkichlar (2024)

Manba: IMF (www.imf.org), World Bank (www.worldbank.org), OECD (www.oecd.org), 2024.

Yashil obligatsiyalar bozorining kengayishi: Yashil obligatsiyalar bozori so'nggi yillarda jadal sur'atlarda kengayib, 2024-yilda uning global hajmi 2,5

trillion dollarga yetdi. Ushbu bozorda AQSh, Xitoy va Buyuk Britaniya yetakchi emitentlar sifatida ajralib turadi. Yashil obligatsiyalar asosan quyosh energiyasi, shamol elektr stansiyalari, chiqindilarni boshqarish tizimlari va ekologik transport infratuzilmalarini moliyalashtirishga yo‘naltirilmoqda. Bu instrumentlarning asosiy afzalligi ularning ikki tomonlama samara berishida namoyon bo‘ladi: bir tomondan investorlar uchun barqaror moliyaviy daromad manbai bo‘lsa, ikkinchi tomondan ekologik muammolarni kamaytirish orqali ijtimoiy-tabiiy barqarorlikka xizmat qiladi.

Ekologik tadbirkorlik natijalari ham global, ham milliy miqyosda sezilarli ijobiy o‘zgarishlarga olib kelmoqda. Masalan, Tesla elektromobillar bozorini atigi 10 yil ichida 15 baravar kengaytirishga erishgan bo‘lsa, Toyota gibrid avtomobillar orqali karbon chiqindilarini 30 foizga kamaytirgan. Coca-Cola korporatsiyasi tomonidan amalga oshirilgan suvni tiklash loyihalari soni esa 300 tadan oshgan. O‘zbekiston misolida ham ekologik tadbirkorlikning natijalari yaqqol ko‘rinadi: mamlakatda 8 ta yirik quyosh elektr stansiyasi ishga tushirildi, chiqindilarni qayta ishlash hajmi 2 baravar oshdi, yashil kreditlar uchun 1 trillion so‘m mablag‘ yo‘naltirildi va ekologik startaplar soni 4 baravar ko‘paydi. Bu natijalar ekologik iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirayotganini ko‘rsatadi.

Muhokama: Moliya va ekologiya o‘rtasidagi integratsiya zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning ajralmas omili sifatida tobora katta ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi global iqtisodiyot shuni ko‘rsatadiki, ekologik risklarni inobatga olmagan moliyaviy siyosat uzoq muddatda barqaror natija bera olmaydi. Shu bois moliyaviy institutlar, investorlar va davlat organlari ekologik xavflarni tahlil qilish, baholash va ularni kamaytirish bo‘yicha kompleks mexanizmlarni joriy etishga intilmoqda. ESG mezonlarining keng qo‘llanilishi kompaniyalar faoliyatini nafaqat moliyaviy barqarorlik, balki ekologik va ijtimoiy mas’uliyat nuqtai nazaridan baholash imkonini beradi. Natijada ESG reytingi yuqori bo‘lgan kompaniyalar investorlarga

ishonch uygʻotadi, kapitallashuv darajasi tez oʻsadi va kredit reytinglari mustahkamlanadi.

Makroiqtisodiy miqyosda moliya–ekologiya integratsiyasi bir qator ijobiy oqibatlarni yuzaga keltiradi. Xususan, qayta tiklanuvchi energiya ulushining oshishi energiya importiga boʻlgan ehtiyojni kamaytiradi, bu esa valyuta barqarorligiga va tashqi savdo balansiga ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Ekologik innovatsiyalarni joriy etish sanoat samaradorligini oshiradi, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi va yangi texnologik klasterlarning shakllanishiga imkon yaratadi. Ekologik zararlarning pasayishi esa sogʻliqni saqlash, infratuzilma va ijtimoiy himoya xarajatlarining qisqarishiga olib keladi. Oʻzbekiston sharoitida esa bu jarayon yangi strategik imkoniyatlar yaratadi: mamlakat Markaziy Osiyoda “yashil energetika markazi”ga aylanishi, ekologik turizmni keng rivojlantirishi, yashil texnologiyalar eksportini kengaytirishi hamda modernizatsiyalashgan chiqindilar iqtisodiyotini shakllantirishi mumkin.

Xulosa: Umuman olganda, moliya va ekologiya oʻzaro bogʻliq boʻlgan, bir-birini toʻldiruvchi tizimlardir. Barqaror investitsiyalar va ESG tamoyillari asosida qurilgan iqtisodiy model nafaqat ekologik risklarni kamaytiradi, balki makroiqtisodiy barqarorlikni ham taʼminlaydi. Yashil obligatsiyalar global miqyosda ekologik loyihalarni moliyalashtirishning eng istiqbolli instrumenti sifatida oʻzini namoyon etmoqda. Ekologik tadbirkorlikning jadal rivojlanishi esa iqtisodiy samaradorlikni oshirib, yangi ish oʻrinlarining yaratilishiga, innovatsion texnologiyalarni joriy etishga va ijtimoiy farovonlikning oshishiga xizmat qiladi.

Oʻzbekiston uchun “yashil iqtisodiyot” modeli strategik ustuvor yoʻnalish boʻlib, mamlakatning ekologik barqaror, raqobatbardosh va innovatsion iqtisodiyot sifatida shakllanishiga keng imkoniyatlar yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Egamberdiyev, E. *Mikroiqtisodiyot: nazariy asoslar va amaliyot*. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020.
2. Qosimov, B. *Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot*. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2021.
3. Mamedov, A., & Ergashev, D. *Ekologik iqtisodiyot asoslari*. – Toshkent, 2022.
4. Sherqulov, Sh. *Iqtisodiyot nazariyasi*. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2019.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–6074-son Farmoni. “*Yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi – 2030*”, 2019.
6. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. *Barqaror rivojlanish bo‘yicha yillik hisobot*, 2023.
7. Bekmurodov, A. *O‘zbekiston iqtisodiy islohotlari va ekologik transformatsiya jarayonlari*. – Toshkent, 2022.
8. **IMF**. *World Economic Outlook 2024: Green Transition and Global Financial Stability*. Washington D.C., 2024.
9. **OECD**. *Green Growth Indicators 2023*. Paris, 2023.
10. **World Bank**. *Sustainable Finance Report 2024*. Washington D.C., 2024.
11. **UNEP**. *Global Environment Outlook 7*. Nairobi, 2024.
12. **BloombergNEF**. *Green Bonds Market Outlook 2024*. New York, 2024.